
Povodom tematskoga broja *Sociologije sela* o tradicionalnoj religioznosti u Hrvatskoj

Nakon dopunskoga sveska *Sociologije sela* – 38 (2000) 1/2 (147/148) supplement: 1-311, u kojem su objavljeni radovi proizašli iz istraživačke teme *Religijske promjene i vrijednosti u hrvatskom društvu* izvedene u Institutu za društvena istraživanja u Zagrebu (IDIZ-u) od 1996. do 1999. godine, Uredništvo časopisa odlučilo je posvetiti i drugi, ovaj put redoviti, broj socioreligijskim istraživanjima. Riječ je o sedam radova šestoro članova iste istraživačke skupine u projektu *Društvene i religijske promjene u Hrvatskoj* što je realiziran od 2002. do 2005. u IDIZ-u kao nastavak prethodno spomenutog istraživanja.

Uredništvo je ustupilo ovaj broj tim radovima zbog njihove predmetne omeđenosti na tradicionalnu crkvenu religioznost. U motrištu *Sociologije sela* bitno je, ponajprije, što autori tradicionalnu religioznost istražuju u kontekstu modernizacijskih procesa i ruralno-urbanog kontinuuma u Hrvatskoj, raščlanjujući tradicionalno društvo kojim se bavi ruralna sociologija. Valja, nadalje, istaknuti teorijsko-metodologijsku utemeljenost istraživanja: komparativni nacrt istraživanja koji omogućuje usporedbu rezultata istraživanja provedenih u različitim vremenskim presjecima, primjenu valjanih i propitanih indikatora religioznosti i religijske prakse, ali i važne inovacije. Naposljetku, rezultati su proizašli iz iskustvenog istraživanja, sastavnice socioreligijskih istraživanja što se tri i pol desetljeća sustavno provode u Institutu za društvena istraživanja u Zagrebu i njegovu predniku Institutu za društvena istraživanja Sveučilišta u Zagrebu (IDIS).

Tekstovi što se objavljuju istodobno tvore teorijski i metodologijski vrijedan istraživački izvještaj. Uredila ih je voditeljica projekta iz kojega su proizašli – gošća-urednica *Dinka Marinović Jerolimov*, kojoj zahvaljujemo na svekolikom trudu i prinosu.

Antun Petak, *glavni i odgovorni urednik Sociologije sela*

On the occasion of the *Sociologija sela* (*Rural Sociology*) thematic issue on the traditional religiousness in Croatia

After having published the supplement to *Sociologija sela* (*Rural Sociology*) – 38 (2000) 1/2 (147/148): 1-311, in which the papers resulted from the research *Religious Changes and Values in Croatian Society* carried out in the Institute for Social Research in Zagreb (IDIZ) from 1996 to 1999, the Editorial Board of the quarterly has decided the second – this time ordinary issue – to be dedicated to socio-religious research. This issue brings seven papers written by six members of the same research group of the *Social and Religious Changes in Croatia* project, carried out in the Institute for Social Research in Zagreb from 2002 to 2005 as the continuation of the aforementioned research.

The Editorial Board has let this issue to the works mentioned as their subject matter is limited to the traditional church religiousness. In the *Sociologija sela* point of view it is important, in the first place, that the authors research the traditional religiousness analyzing it in the context of modernization processes and the rural-urban continuum in Croatia, analyzing traditional society that rural sociology is dealing with. Furthermore, the theoretical-methodological foundation of the research ought to be pointed out: the comparative design of the research which enables the results of the researches carried out in various temporal cross-sections to be compared, the implementation of the appropriate and verified indicators of religiousness and religious practice, but also the application of important innovations. And finally, the results are gained from the experience-based research, the component of the socio-religious researches that have been systematically carried out in the Institute for Social Research in Zagreb as well as in its predecessor the University of Zagreb Institute for Social Research (IDIS).

The papers that are being published here are, at the same time, making a worthy theoretical and methodological research report. They have been prepared for publishing by the leader of the project they resulted from – the guest-editor *Dinka Marinović Jerolimov*, to whom we express our gratitude for her comprehensive effort and contribution.

Antun Petak, *Rural Sociology* editor-in-chief

Predgovor

Ovaj tematski broj časopisa *Sociologija sela* posvećen religiji, obuhvaća rezultate projekta »Društvene i religijske promjene u Hrvatskoj« što ga je realizirala grupa istraživača Instituta za društvena istraživanja u Zagrebu u razdoblju od 2002. do 2005. godine, a koji je financiralo Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske. Projekt je nastavak prethodnog istraživanja »Religijske promjene i vrijednosti u hrvatskom društvu« provedenog 1999. na reprezentativnom uzorku odraslih stanovnika Zagreba i Zagrebačke županije. Nastavljajući se, dakle, na spoznaje s jednoga područja, ovo istraživanje iz 2004. godine provedeno je na reprezentativnom uzorku populacije Hrvatske, uz uporabu većeg dijela istog instrumentarija, što je omogućilo uvid u religijsku situaciju i promjene na prostoru cijele Hrvatske. Osim toga, bazične religijske varijable bile su uključene i u istraživanjima socijalne strukture i kvalitete života, što ih je proveo IDIS 1984. i 1989., te Centar za istraživanje tranzicije i civilnog društva 1996. To nas je motiviralo da i ove, 2004. godine, zajedno provedemo istraživanje, što bi nam pružilo komparativne podatke za razdoblje od punih 20 godina koji »pokrivaju« Hrvatsku u dva različita politička i sociokulturna konteksta. Te će analize biti i predmetom idućih radova, dok je u tekstovima u ovom broju *Sociologije sela* naglasak na stjecanju osnovnog uvida u rezultate istraživanja provedenoga 2004. godine. Iako su početne analize u određenoj mjeri više deskriptivne, one ipak zadiru i u dublju dinamiku i sadržaj pojedinih tematskih cjelina, te omogućuju stanoviti stupanj apstrakcije i sinteze s teorijskim konceptima.

U uvodnom radu »Društvene i religijske promjene: teorijsko-hipotetički okvir istraživanja« *Dinke Marinović Jerolimov* prikazane su teorijske, empirijske i konceptijske odrednice istraživanja, sadržaj kojega je bila najrasprostranjenija tradicionalna crkvena religioznost u Hrvatskoj.

U radovima »Tradicionalna religioznost u Hrvatskoj 2004.: između kolektivnoga i individualnoga« *Dinke Marinović Jerolimov* te »Dimenzija religioznog iskustva: 'šapat anđela' iz sociologijske perspektive« autorice *Ankice Marinović Bobinac* analizirani su podaci o konfesionalnoj i religijskoj identifikaciji te dimenzijama vjerovanja, religijske prakse i iskustvenoj dimenziji.

U prvome dijelu članka »O životu poslije smrti« *Nikola Skledar* raspravlja o smrti kao sastavnici ljudskog života, te čovjekovu odnosu prema njoj, ali i mogućem vječnom životu duše poslije tjelesne smrti. U drugom dijelu članka analizirani su odgovori ispitanika na pitanje o životu poslije smrti, koji su pokazali znatnu nekonzistentnost i nedosljednost deklariranih vjernika i nevjernika u odnosu spram ovoga teškoga i trajnoga ljudskog problema.

Posljedična dimenzija religioznosti praćena je kroz stavove i vrijednosti ispitanika. U radu »Vrijednosne orijentacije i religioznost« *Mladen Labus* propituje vrijedno-

sne orijentacije u kontekstu modernizacije i tranzicije hrvatskoga društva. Razlike u prihvaćanju tradicionalnih i modernih vrijednosti postoje s obzirom na religioznost i nereligioznost ispitanika, s obzirom na učestalost religijske prakse, te s obzirom na različita sociodemografska obilježja ispitanika.

Suprotstavljenost tradicionalnih i modernih vrijednosti očituje se i u kompleksnom i osjetljivom pitanju pobačaja koje je predmetom priloga »Revitalizacija religije u sjeni naslijeđa liberalne zakonske regulative: stavovi o pobačaju« *Gorana Goldbergera*. Utvrđene su razlike između religioznih i nereligioznih, praktikanata i nepraktikanata, te s obzirom na sociodemografske karakteristike ispitanika.

Zanimljiva tematika stavova ispitanika o mogućim promjenama u položaju svećenika u društvu i unutar Crkve, crkvenom porezu te odnosima vjerskih zajednica predmet je analize *Ivana Cifrića* »Svećenici, Crkva i društvo: moguće promjene – Javna uloga svećenika i odnosi između vjerskih zajednica«. Rezultati se interpretiraju u kontekstu hrvatskog društva koje je vrijednosno slojevito, a još je zadržalo brojne elemente predmodernosti kao identitetskog obilježja, na njima i tradicionalna stajališta o odnosu prema Crkvi, što utječe i na percepciju ispitanika od kojih su većina vjernici.

Temeljem prikazane parcijalne analize podataka istraživanja *Društvene i religijske promjene u Hrvatskoj* nije moguće dati zaokruženu i preciznu »sliku« religijske situacije s obzirom na tradicionalnu crkvenu religiju i religioznost. To, na ovoj razini, nije moguće s jedne strane zbog toga što nisu analizirani svi podaci, a s druge što se radi o podacima prikupljenim samo jednom metodom (ankete). No osnovni uvidi ipak pokazuju:

- tradicionalna crkvena religioznost rasprostranjena je u vrlo visokom postotku na razini konfesionalne i religijske identifikacije te u dijelu vjerovanja;
- temeljna crkvena vjerovanja su fragmentirana, a u stanovitom opsegu se paralelno prihvaćaju i alternativna, izvancrkvena vjerovanja;
- postoji raskorak između dimenzije vjerovanja i prakse;
- postoji razlika unutar grupe religioznih ispitanika (uvjerenih vjernika i religioznih koji ne prihvaćaju sve što njihova vjera uči) prema svim istraživanim dimenzijama;
- veća religioznost (žena, domaćica, umirovljenika i poljoprivrednika, osoba nižeg stupnja školske spreme, seoskog stanovništva, iz osječke i splitske makroregije) kao i nereligioznost (muškaraca, ispitanika višeg stupnja školske spreme, stručnjaka, gradskog stanovništva, iz riječke i zagrebačke makroregije) imaju svoju trajnu, istu sociodemografsku podlogu;
- religiozni i nereligiozni ispitanici razlikuju se s obzirom na prihvaćanje tradicionalnih i modernih vrijednosti – iako obje skupine ispitanika prihvaćaju obadva tipa vrednota, pa ta dva vrijednosna polja interferiraju, religiozni značajno više i prioritetnije participiraju u tradicionalnim vrednotama, a nereligiozni u modernijem vrijednosnom sklopu; te

- postoji raskorak između stavova ispitanika i stavova Crkve o pitanjima po- bačaja (opcije *za izbor* i opcije *za život*), potom o položaju svećenika u društvu i Crkvi, te financiranju Crkve.

Nadamo se da će ove spoznaje, koje čine temelj za daljnje analize kompleksnijeg sustava varijabli i podataka prikupljenih drugim metodama, otvoriti mogućnosti produbljenijem uvidu u religijsku situaciju hrvatskog društva, barem kada je u pitanju najrasprostranjenija tradicionalna crkvena religioznost. Ne treba, naime, za- boraviti da je religijska scena Hrvatske, uz dominantnu i izrazito većinsku kato- ličku populaciju, bogata i vrlo raznolikim manjim vjerskim zajednicama, kršćan- ske i nekršćanske provenijencije, koje pripadaju velikim tradicionalnim konfesija- ma, religijama i crkvama, ali i novim religijskim pokretima i New Agu.

Na kraju bih željela zahvaliti suradnicima koji su omogućili realizaciju ovoga pro- jekta: *Dušici Seferagić* na uspješnoj zajedničkoj koordinaciji terenskog rada; *Aliji Hodžiću* koji je izradio uzorak i bio glavni voditelj terenskog dijela istraživanja; svim voditeljima terenskog rada po županijama, posebno *Ankici Marinović Bobi- nac* koja je iznijela »lavovski dio« terenskog istraživanja na svojim nejakim ple- ćima; *Bošku Lukaču* koji je obradio prikupljene podatke; anketarima koji su strpljivo prikupljali podatke pomoću složenog i opsežnog upitnika; službama u istraživanim naseljima, a posebno u gradovima, koje su pružile podatke o infra- strukturi, često vrlo složene za prikupljanje; te kolegama iz *Targeta d.o.o.* koji su izveli upis podataka. U pripremi upitnika uspješno smo, kao i uvijek, surađivali s kolegama iz drugih istraživačkih grupa u Institutu, na čemu im zahvaljujem. Svim recenzentima zahvaljujem na korisnim primjedbama, a *Bosiljki Milinković*, dugo- godišnjoj djelatnici i suradnici IDIZ-a, od srca zahvaljujem što je u vrlo kratkom vremenu lektorira sve tekstove.

Zahvaljujem i konzultantima na projektu, dugogodišnjoj voditeljici grupe za religi- ju u Institutu *Štefici Babićević*, čija su istraživačka iskustva nezamjenjiva, te *Iva- nu Cifriću* koji se kao dugogodišnji suradnik Instituta uključio i u rad na ovom projektu.

Posebno zahvaljujem kolegama iz grupe za istraživanje religije – Nikoli Skledaru, Ankici Marinović Bobinac i Mladenu Labusu, na uspješnoj suradnji u izvedbi pro- jekta, ali i na ugodnoj, prijateljskoj i poticajnoj atmosferi koja krase rad grupe od samih njezinih početaka. Doprinos tome u početku rada na projektu dali su i znanstveni novaci Igor Mikecin i Hana Francetić Brčić koji su, nažalost, otišli iz grupe, ali ih je uspješno zamijenio Goran Goldberger o čemu svjedoči i njegov tekst u ovom broju časopisa.

Nadam se da će svi ovdje prezentirani radovi pobuditi interes znanstvene i stručne javnosti te biti poticajni za daljnji rad i stručnu raspravu o religiji.

Gošća-urednica
Dinka Marinović Jerolimov